

A portrait of Halide Edib Adivar, a prominent Turkish writer and journalist, is shown in the upper half of the cover. The image is monochromatic, with a blue-green tint. She is looking slightly to the left of the camera with a serious expression.

Halide Edib Adivar

Çaresaz

3. BASKI

 can
roman

HALİDE EDİB ADIVAR
ÇARESİZ

© 2011, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Atlas Kitabevi (*Âkile Hanım Sokağı*'yla birlikte), 1972

Can Yayınları'nda 1. basım: 2011

3. basım: Ekim 2017, İstanbul

Bu kitabın 3. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Editör: Mustafa Çevikdoğan

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2

Topkapı-Zeytinburnu

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-3391-8

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750733918

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

HALİDE EDİB ADIVAR
ÇARESİZ

ROMAN

♥can

Halide Edib Adıvar'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

<i>Ateşten Gömlek</i> , 2007	<i>Sevda Sokağı Komedyası</i> , 2011
<i>Handan</i> , 2007	<i>Kerim Usta'nın Oğlu</i> , 2012
<i>Mor Salkımlı Ev</i> , 2007	<i>Dağa Çıkan Kurt</i> , 2014
<i>Sinekli Bakkal</i> , 2007	<i>Yeni Turan</i> , 2014
<i>Türk'ün Ateşle İmtihani</i> , 2007	<i>Hindistan'a Dair</i> , 2014
<i>Vurun Kahpeye</i> , 2007	<i>Ateşten Gömlek (Günümüz Türkçesiyle)</i> , 2014
<i>Son Eseri</i> , 2008	<i>Vurun Kahpeye (Günümüz Türkçesiyle)</i> , 2014
<i>Yolpalas Cinayeti</i> , 2008	<i>Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri II</i> , 2015
<i>Tatarcık</i> , 2009	<i>Döner Ayna</i> , 2015
<i>Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri</i> , 2009	<i>Sonsuz Panayır</i> , 2016
<i>Âkile Hanım Sokağı</i> , 2010	<i>Halka Doğru</i> , 2017
<i>Kalp Ağrısı</i> , 2010	
<i>Zeyno'nun Oğlu</i> , 2010	

HALİDE EDİB ADIVAR, 1882'de İstanbul'da doğdu. Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde okudu. 1908'de yazmaya başladığı kadın hakları hakkındaki yazılarından dolayı kimi kesimlerin düşmanlığını kazandı. 31 Mart Ayaklanması sırasında Mısır'a kaçmak zorunda kaldı. 1909'dan sonra öğretmenlik, müfettişlik yaptı. Balkan Savaşı yıllarında hastanelerde çalıştı. 1919'da Sultanahmet Meydanı'nda, İzmir'in işgalini protesto mitinginde tarihî bir konuşma yaptı. 1920'de Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Onbaşı ve üstçavuş rütbeleri aldı. Savaşı izleyen yıllarda Cumhuriyet Halk Fırkası'yla fikir ayrılıklarına düştü. Bunun sonucunda 1917'de evlendiği ikinci eşi Adnan Adıvar'la birlikte Türkiye'den ayrıldı. İlerleyen yıllarda konferanslar vermek üzere ABD'ye gitti, Mahatma Gandhi tarafından Hindistan'a çağrıldı. 1939'da İstanbul'a dönen Halide Edib, 1940'ta İstanbul Üniversitesi'nde İngiliz Filolojisi Kürsüsü başkanı oldu, 1950'de Demokrat Parti listesinden bağımsız milletvekili seçildi. 1954'te istifa ederek evine çekildi. 1964'te öldü.

Yayıncının Notu

Bu kitabı hazırlarken yazarın diline, üslubuna, kelime tercihlerine müdahale etmedik; sadece imlasını günümüz kurallarına uyarladık. Artık pek kullanılmayan Arapça, Farsça kelimeler için kitabın sonunda bir sözlük hazırladık. Yabancı kelimeleri de özgün şekilleriyle yazmaya çalıştık. Gündelik hayata ve döneme dair gerekli bilgiler için sayfa sonlarına dipnot düştük.

Çaresaz, ilk olarak 24 Eylül-18 Ekim 1961 tarihleri arasında *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilmişti. Kitap olarak ilk baskısı, *Âkile Hanım Sokağı*'yla birlikte 1972'de Atlas Kitabevi tarafından yapıldı. Elinizdeki kitabı yayına hazırlarken *Cumhuriyet* gazetesini tefrikasını esas aldık. Gerek gördükçe diğer baskılara da başvurduk.

1

Çaresaz'ın Küçüklüğü ve Gençliği

Asıl adı Mediha'ydı fakat karakteri, belki de hayatını etrafına vakfetmesi dolayısıyla bütün mahalle ondan Çaresaz¹ diye bahsederdi.

Erenköy civarında bir ilkokul öğretmeni idi. Hoşkadem Bacı adlı bir zenci kadının iki odasından birinde otururdu. Erkek kadın bütün mahalleliler ona selam verir, onu görünce yüzlerinde bir muhabbet havası eserdi. Ne kadınlarda bir kıskançlık ne de erkeklerde bir ihtiras sezilirdi. Güzel miydi? Belki dikkati çekecek derecede değil. Çirkin miydi? Hiç de değil. Orta boylu, muntazam vücutlu, ne fazla zayıf ne de şişmandı. Kıyafeti zamana uygun ama süslü ve gösterişli değil.

Oturduğu odada, pek de öyle bir tek odada oturan bir kimsenin vaziyeti yok gibiydi. Penceresindeki perdenin tülleri kıymetli, perdenin kendisi krem renginde halis ketendi. Yerde kıymetli bir halı, köşede bir sedir, yanında rahat bir koltuk, duvarda epeyce yüklü bir kitaplık, ortada bir masa – üzerinde yazı yazılır, belki çay içilir, yemek de yenir. Kitapları arasında birçok çocuk ve hayvan hikâye kitapları, tarih ve edebiyata ait batı dillerin-

1. Çare bulan. (Y.N.)

den tercüme edilmiş şaheserler de vardı. Bunlar arasındaki kitaplara bakıp onun bu dilleri bildiğini tahmin edebilirsiniz.

Okulda çocuklar ona tapınır. Gerçi hiçbirine yüz vermez, kimseyi şımartmazdı ama hiddet ve şiddet de göstermezdi. Her dersi şüphesiz dikkatle hazırlar, her çocuğa da durumuna göre bir soru sorardı. Aralarında hastalık eseri gösteren olursa hemen ilgilenir, çocuğu alır, evine kadar götürür, gerekirse doktor da çağırır, çocuk iyileşinceye kadar onunla meşgul olurdu.

Okuldan döndüğü zaman kollarını sıvar, mutfakta yemeğini hazırlardı. Gerçi odayı tuttuğu zaman Hoşkadem Bacı'nın yemek pişirmesi de kararlaştırmıştı. Ama Bacı gündüz çalışmaya gidiyor, akşamları eve döndüğü zaman da ekseriya Mediha Hanım'ın yemeğine ortak çıkıyordu.

Mediha Hanım kendi yemeğini bir tepsiye koyarak yukarıya çıkarır, bir yandan yemeğini yerken öte yandan ertesi günün dersini hazırlar, sonra da çok sevdiği hayvan ve çocuk hikâyeleri yazarak bir tarafa koyardı. Bunları yazarken neşelenir, gülerdi. "Kuyruksuz Sıçan", "Hortumlu Padişah", "Zavallı Tavşan" bunlardan üçünün ismiydi.

Mediha Hanım'ın çocukluğu ve gençliğinin başlangıcı çok garip geçmişti. Babası Selim Bey, Abdülhamid devrinde kilercibaşının¹ yanında mühim bir mevki sahibiydi. Sarayın yüksek fikirli adamlarıyla arkadaşlık ederdi. O zaman Yıldız'da oldukça büyük bir de ev edinmiş ve orada Emine Hanım isimli iyi bir aileden güzel bir kadınla evlenmişti. Ne yazık ki evlendiği sene Abdülhamid tahttan inmiş, sarayda bazı değişiklikler olmuş, Selim Bey de açıkta kalmıştı. Karısı beş-altı yıl sonra Me-

1. Saray kilercilerinin başı durumunda olan, padişahın sofrasını hazırlamak, yemeğinin verilmesine nezaret etmekle görevli kimse. (Y.N.)

diha'yı doğurdu, sonra da çok yaşamadı. Selim Bey'in geliri olmadığından ilk yıllarda nesi var nesi yok sarf etmiş gibiydi. Yanlarında bir de hizmetçi vardı. Selim Bey komşulara, kendisini görmeye gelenlere eli açık davranır, nesi var düşünmeden sarf eder dururdu. Küçük Mediha beş yaşına geldiği zaman Selim Bey hizmetçiyi savmaya mecbur oldu. Mediha'yı altısında bir ilkokula yazdırdı. Çocuğu kendisi götürür getirirdi. Onu okula bıraktıktan sonra önce evi toplar, yemek pişirir, sonra da kollarını sallaya sallaya dışarı çıkar, dolaşır, gözleri Yıldız Camisi'nde, cuma günlerini, selamlık merasimlerini¹ düşünür, vaktiyle orada görüştüğü adamları, kilercibaşının yanındaki durumunu, faaliyetini hatırlardı. Küçüğü okuldan eve getirip karnını doyarduktan sonra elini yüzünü yıkatır, dersleriyle meşgul olurdu. Kendi mevkisinde bir adamdan umulmayacak kadar büyücek bir kütüphanesi vardı. En çok tarihe meraklıydı. Geceleri, küçük uyuduktan sonra batı ediplerinin tercüme eserlerini okurdu. Aynı zamanda bu kitaplar arasında eski devirlerden kalma masal kitapları ve şiirleri de okurdu. Kendisi de bazen şiir yazmaya çalışır fakat pek başaramaz, bu uykusuz gecelerde hayvan hikâyeleri yazardı. Cuma günleri, bilhassa sabahları ve diğer günlerde kızı yatmadan önce ona tarihten ve bu masallardan bahsederdi. Küçük kız babasının açık ve hoş ifadesiyle memleketin tarihini, eski masal ve şiirleri adeta ezberlemişti.

Bu vaziyet, Mediha sekiz yaşına gelinceye kadar devam etti. Belki yalnızlık yüzünden, belki de karısının yokluğunu düşündüğünden akşamları biraz rakı içmeye başlamış, asabı da bozulmuştu. Rakıya, Rum komşularından, vaktiyle sarayda yanında çalışan Nikolaki Efendi'nin evin-

1. Padişahın cuma namazına gidiş merasimi, cuma alayı, selamlık alayı. (Y.N.)

de ie ie alişmıştı. Çok geçmeden varını yoğunu satıp savmaya hatta borca girmeye mecbur olmuştu.

Gerçi evde ancak bir-iki kadeh içerdi ama cuma günleri kğ elinden tutup Ihlamur'a götürürdü. Orada, o günlerde sazlar alınır ve bir küçük kulübe içinde rakı ve diğer içkiler, hafif mezeler satılırdı. Bu sazlarla birlikte okunan bir şarkı onu daima ağlatırdı. "Nihansın dideden ey mest-i nzım" diye başlayan şarkının son beyti, "Bana insan değil ağlar melekler"¹ onu bir gün bir ocuk gibi hikirtarak ağlatmıştı.

Selim Bey ağladığı zaman, Mediha'nın etrafı seyreden gözleri birdenbire babasına döndü. Dizlerine ellerini sardı ve, "Babacığım, babacığım, acaba melekler de ağlar mı?" diye sordu.

Selim Bey kızının ellerini bir eliyle yakaladı, başını arkaya çevirip oraya yakın olan kulübeye seslendi:

"Bana bir şişe rakı!"

Orada hizmet eden bir garson, tepsi içinde kıymetli mezelerle rakı getirdi. Mezeler arasında havyar bile vardı. Selim Bey hiç su katmadan rakıyı st üste çekmeye başladı.

"Babacığım, babacığım, söylemedin, melekler ağlar mı?"

Adeta dili dolaşmaya başlayan Selim Bey cevap verdi:

"İnsanların haline bütün melekler ağlayabilir, tabii şeytan müstesna."

"şeytan da melek mi?"

"O, Cenabıhakk'ın bařmabeyincisi² gibi mevkili bir melekti. Fakat Allah insanı yaratıp da onu da cennete

1. "Nihansın Dideden Ey Mest-i Nazım", Hacı Faik Bey'in (1831-1891) rast bestesidir. "Bana insan değil ağlar melekler" mısrası, şarkının ikinci drtlğnn ikinci mısrasıdır. (Y.N.)

2. Padişahların dışarıyla olan ilişkilerine bakan, buyruklarını ilgililere bildiren, dilekleri kendisine ileten görevlilerin başı. (Y.N.)

bağladığı zaman Hak Teala'dan yüz çevirdi. Cennetten çıktı ve Âdem Baba'yı cennetten kovdurmaya muvaffak oldu."

"Nasıl nasıl?"

"Havva Ana'yı kandırdı. O ilk hatun da kocasına bilgi ağacından meyve yedirtti. İşte bugünkü halimiz, dünyanın kötülüğü o bilgi ağacından geliyor."

"Şeytana Allah ceza vermedi mi?"

"Hayır. Şeytan cennetten çıktı, cehennemi kurdu." Şimdi dili tamamen karışarak: "Şeytan Allah'ın ters yüzüdür. Beni de ağlatan işte o."

Bunu söyledikten sonra rakı şişesini kaldırarak hepsini dikti. Mezeler de bitmişti. Artık Selim Bey'in söyledikleri hiç anlaşılmıyordu. Birdenbire ayağa kalktı, yürümek istedi. Garson koşarak geldi, hesap getirdi. İşte o zaman, Selim Bey cebinde bir mecediyeden¹ fazla para olmadığını düşündü.

"Para çantamı evde unutmuşum, öbür cuma parasını veririm," dedi.

Şimdi kulübe sahibi de gelmiş, öbür garsonlarla birlikte etrafını alarak yakasına yapışmıştı.

Küçük ayağa kalkmış, "Babacığım, babacığım!" diye bağıyordu. Çocuğun da ağladığını sezen sarhoş Selim Bey, cebinden altın saatini çıkararak (karısından kalan son yadigardı bu), "Alın size rehin!" dedi.

Kulübe sahibi saate sarıldı. Selim Bey'i bıraktılar. Fakat o bir türlü gitmiyor, olduğu yerde hıçkırığa hıçkırığa ağlıyordu. Bereket versin, Nikolaki Efendi o aralık İhlamur'a gelmişti. Hemen Selim Bey'in yanına koştu. Koluна girdi. Karısıyla birlikte onu evlerine doğru götürdü. Nikolaki Efendi çocuğu zilzurna sarhoşla bırakmak iste-

1. 20 kuruş değerinde gümüş para. (Y.N.)

mediği için madamıyla beraber yukarıya çıktı. Selim Bey'i soyup yatırdılar. Nikolaki Efendi dedi ki:

“Merak etmeyin Selim Bey, ben parasını verir, saatinizi getiririm.”

İşte o akşamdan sonra Selim Bey doktora ihtiyacı olacak kadar hasta olmuştu. Esasen daha önceden beri, ta eski günlerdeki iyiliğinden dolayı Nikolaki Efendi, Selim Bey'e hayli para yardımında bulunmuştu. O günden sonra umumiyetle evin masrafını Nikolaki Efendi yapıyordu. Madam da gündüzleri geliyor, artık yatağa düştüğü için bütün feryatlarına rağmen Selim Bey'e rakı vermiyordu. Bütün bunlara karşılık Selim Bey evini, eşyasını Nikolaki Efendi'ye terk eden bir senet yazdı. Akşamları Madam Nikolaki evine döndüğü zaman Selim Bey'in yanında mesul bir insan olarak sekiz yaşındaki Mediha kalıyordu. Geceleri bütün yük bu çocuğun üstündeydi. Babası uyumuyor, Mediha'yı ayakta tutuyor, o da babasına bir küçük ana şefkatiyle bakıyordu.

Bazan koynuna giriyor, kollarını babasının boynuna sarıyor, ona ninni söylüyordu. Çocuğun güzel ve merhamet dolu sesi onu biraz teskin ediyordu. Selim Bey, “Mediha Ana, Mediha Ana!” diye diye nihayet uykuya dalıyordu. Nikolaki'ler, ev kendilerine terk edildikten sonra bu küçük kızı rüştiyeye¹ yolladılar, kendileri de evin üst katına taşındılar. Ne olur ne olmaz, mallarına sahip olmak istiyorlardı. Zavallıyı yatağa düştükten sonra kimsecikler aramaz olmuştu. Geceleri çocuğun çektiği eziyeti gördükten sonra Nikolaki Efendi, onu Üsküdar Koleji'ne² bulaşık yıkamak ve sair işleri görmek karşılığında parasız yazdırdı.

1. Ortaokul seviyesindeki eski okul. (Y.N.)

2. Üsküdar Amerikan Kız Lisesi. (Y.N.)

"Evet, hayat hep böyle insana oklarını atar, siz de göğsünüzü açar, onların ciğerlerinize saplandığını görürsünüz. Allahım, içimdeki sızı ne kadar garip... Fakat niçin? İmam nikâhı kıyılırken, onlar birbirlerine hareketlerinde tamamen hür olduklarını söylememişler miydi? Eğer Mediha da başka bir erkeğe tutulursa Münir böyle hareket etmeyecek miydi?"

Halide Edib Adıvar'ın son eserlerinden olan **Çaresaz**, 1961'de tefrika edildikten sonra 1972'de **Âkile Hanım Sokağı**yla birlikte ilk defa kitap olarak basılmıştı. Yazarın romanlarında sıklıkla yer verdiği, başkalarına yardım etmek için koşturan, kendini geri plana çekip duygularını göstermeyi zayıflık olarak gören kadın karakterlerinin bir örneği olan Mediha'nın hikâyesinin anlatıldığı **Çaresaz**'da, imam nikâhı ve resmi nikâh ekseninde kadın erkek ilişkileri de ele alınıyor.

Kaleme aldığı her metinle yeniden tartışılan Halide Edib'in bütün eserleri, gözden geçirilmiş baskılarıyla Can Yayınları'nda.

 can

www.can yayinlari.com twitter.com/canyayinlari facebook.com/canyayinlari

ISBN: 978-976-03-3393-6

9 789750 733918